

GAZETA SARLAVHALARINI TARJIMA QILISH XUSUSIYATLARI

v/b dots. Rustamov Ilxom Tursunovich

Ataboyev Isroiljon Mirza o`g`li

JDPI Chet tillar fakulteti 2-bosqich Magistranti

Ingliz va Amerika matbuotining yangilik sarlavhalarini tushunish va tezda tarjima qilish qobiliyati tarjimon uchun katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, matbuot materiallarini og'zaki, varaqdan va referansda tarjima qilishda zarurdir. Shu bilan birga, yangilik sarlavhalarining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ularning tushunchasi va tarjimasi katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi va tarjimondan katta mahoratni talab qiladi. Ushbu o'ziga xos xususiyatlar asosan uchta omilga bog'liq.

Birinchi, yangilikdagi sarlavhaning asosiy maqsadi o'quvchini qiziqtirishdir, uning diqqatini nashr etilgan materialga jalb qilishdir. Ikkinchi, yangilik sarlavha maqolaning (xabarning) mazmunini qisqacha ifodalash yoki eng muhim faktlarni ta'kidlash uchun qisqa shaklda e'tirof etiladi. Uchinchi, yangilik sarlavha o'quvchini ishontirishga, uni chop etilgan materialning asosiy g'oyasini ilhomlantiradi.

Tarjimon uchun alohida qiziqish uyg'otadigan yangilik sarlavhalarining o'ziga xos xususiyatlari asosan quyidagilarga kamaytirilishi mumkin. Nashr etilgan materiallarga e'tiborni jalb qilish va shu bilan birga uning mazmunini qisqacha ifoda etish istagi ingliz va Amerika gazetalarida sarlavhalar odatda ko'p bosqichli bo'lishiga olib keladi. Odatda, ular "qopqoq" (aslida bosh, ba'zan sarlavha) dan iborat bo'lib, ular to'liq yoki qisman juda katta shrift bilan yoziladi va bir nechta satrlardan kichik harflar bilan yoziladi. "Qopqoq" maqolaning eng yorqin fikrini, ko'pincha hatto alohida, eng ta'sirchan, yoki maqoladan esda qolarli iborani ta'kidlash uchun ishlatiladi. Shuning uchun, ko'p hollarda, u to'liq maqola mazmunini etarlicha ochib bermaydi. Maqolaning mazmunini ochib berish funksiyasi sub-sarlavhani to'ldiradi, bu bir necha satrda maqolaning qisqacha takrorlanishini, uning umumlashtirilishini beradi. Shunday qilib, "Daily Worker" PARIS PROTEST MARCH STAGED BY STUDENTS da keyingi sarlavhaning "qopqog'i" maqolaning mazmuni haqida aniq tasavvurga ega emas, chunki talabalar qanday

namoyishni o'tkazganligi aniq emas. Maqolaning mazmuni faqat sub-sarlavhadan aniq bo'ladi: EDUCATIONAL SYSTEM'S RESTRICTIONS PROTESTED. Faqat hozir biz sarlavhani to'g'ri tarjima qila olamiz: “Parijdagi talabalar norozilik namoyishi ta'lim tizimida cheklovlar joriy etilishiga qarshi”.

Biroq, ikki bosqichli va hatto uch bosqichli sarlavhalar hali ham xabarning mazmunini to'liq oshkor qilmaydigan holatlar mavjud. Misol uchun, "Daily Worker" ning Bukingem saroyi xodimlarining mehnatini yanada kuchaytirish haqidagi xabarlar quyidagicha: “PUTTING PEP INTO THE PALACE”, “ROYAL SPEED-UP IS SPEEDED”.

Aksincha, “pep” so'zi tajribasiz tarjimonda, agar u sarlavhaning mazmuni bilan tanishmasdan tarjima qila boshlasa, noto'g'ri fikr yaratishi mumkin. Prof V.K Myullerning Inglizcha ruscha lug'atida bu so'z quyidagicha tushuntirilgan: ruh, energiya, kuchning quvnoqligi, "roal speed-up" ning kombinatsiyasi esa hukmron uyning ta'sirini kuchaytirish sifatida tushunilishi mumkin. Shunday qilib, xabarda Malika va uning atrofidagilarning mamlakat hayotiga aralashuvini kuchaytirish yoki sud hayotining o'zi faollashishi haqida gap borishi mumkin. Bu borada, ayniqsa quyidagi sarlavha qiziqarli, bu erda maqolaning mazmunini to'liq oshkor qilinmaydi. “The judgessay that the Daily Worker "continues to make the most of its limited numberof pages” - “Deyli Worker” gazetasiga mukofot yoki Gazetamiz mukofoti. Yuqoridagi barcha hollarda, sarlavhani to'g'ri tushunish va tarjima qilish uchun, birinchi navbatda, maqolani o'qib chiqish kerak. Biroq, tez tez, hatto bir bosqichli yangilik sarlavhalar ham xabarning mazmunini aniq aks ettiradi: Establishment Dems freak out over Bernie Sanders, Deontay Wilder blames heavy costume for defeat by Tyson Fury in Las Vegas va hokazo. Bu erda tarjimon faqat o'zbek tiliga tarjima qilishning etarli variantini topishi mumkin.

Ingliz yangiliklar sarlavhalarining o'ziga xos tuzilishi turli maqsadlarga xizmat qiladi: ular o'quvchini eslatmaga qiziqish bildirishlari va axborotning qisqartirilishini ta'minlashlari kerak.

1. Coronavirus deaths rise in Iran and South Korea as Italy grapples with outbreak
2. 2 Hosni Mubarak, former Egyptian president, dies at 91

3. 3 Palestinian leader Abbas praises Mubarak's support for the Palestinian cause
4. 4 Israel's Netanyahu remembers Mubarak's leadership
5. 5 Nine dead, more than 100 injured in New Delhi clashes amid Trump's visit

Birinchi misolda sarlavha qisqacha ma'lumot mazmunini uzatadi. Faqat qisqartirish o'ziga xosdir – fe'lning yo'qolishi, alfavit qisqartmasidan foydalanish. O'quvchidan vaziyatlarning dastlabki bilimlari talab qilinmaydi. Ikkinchi misolda, aksincha, o'quvchi, albatta, vaziyat bilan tanish, bu erda epithet va mukammal ulug'vorligini tan va astronomlar nisbatan taniqli tanish; oxirgi so'zlar o'quvchiga eslatmaning guvohlardan olingan ba'zi ma'lumotlarni o'z ichiga olganligini ko'rsatadi. Uchinchi sarlavha qofiya va aniq ritm tufayli yaxshi eslab qolinadi va bu muhim ahamiyatga ega, chunki uning ostidagi maqola tashviqotdir. To'rtinchisi, maqolaning mavzusi nima haqida juda noaniq fikr beradi, lekin o'quvchini tasvirlangan faktlar, ularning baholashlari va so'z o'yinlaridan foydalanish nuqtai nazaridan yo'naltiradi. Oxirgi sarlavha shov-shuvli hodisalarni sevuvchilar uchun mo'ljallangan. Atributiv zanjirdan foydalanish juda xarakterlidir, uning mazmuni faqat eslatmani o'qish bilan tushunarli.

Maqola yoki xabar matnga ko'p yoki kam qo'shilgan qo'shimcha yangilik sarlavhalar bilan alohida qismlarga bo'linadigan holatlar juda ko'p. Bu esa, o'quvchini iloji boricha ko'proq qiziqtirib, maqolaning birinchi satrlarini ko'zdan kechirib, uni o'qishga va boshqa materiallarga o'tishga yo'l qo'ymaslik uchun amalga oshiriladi. Ko'pgina hollarda, bu xabarga kiritilgan qo'shimcha sarlavhalar quyidagi materiallar bilan bog'liq emas va matndan olingan yorqin, yoqimli so'zlar yoki iboralarni ifodalaydi. Ushbu amaliyot bizning gazetalarimizga mutlaqo begona.

Ingliz va Amerika yangilik sarlavhalarida har qanday maqola yoki hodisa xabari sub-sarlavhalar bilan bo'lishishi mumkin. Ingliz yangilik sarlavhalarini o'zbek tiliga tarjima qilishda tarjimon Ingliz va Amerika habarlari uchun og'zaki sarlavhalarning ustunligi bilan ajralib turishini hisobga olish kerak: Biroq, bugungi nashrimizda fe'l-atvorli sarlavhalar juda kam uchraydi, chunki u noaniq sarlavhalarning ustunligi bilan ajralib turadi. Bu xususiyat ingliz va Amerika gazetalarini o'zbek tiliga tarjima qilishda e'tiborga olinishi kerak. Shuning uchun

yuqoridagi misollar o'zbek tiliga so'zsiz sarlavhalar bilan topshirilishi kerak: "Coronavirus: 70 more cases on Japan cruise ship as China infections pass 68,000, Internet privacy: the apps that protect you from your apps, The big picture: high kicks in Sheffield, The Observer view on coronavirus". O'zbek tilida, masalan, yangilik sarlavhalar juda g'ayritabiiy bo'lar edi: "Koronavirus: Yaponiya kruiz lineridagi yana 70 holatlar Xitoy infeksiyalari 68 000-dan o'tib ketganda, Onlayn maxfiylik: sizning ilovalaringizni himoya qiluvchi ilovalar, Umumiy tasvir: Sheffilddagi yuqori zarbalar, Koronavirus kuzatuvchisining ko'rinishi" va hokazo.

Biroq, ba'zi hollarda, ayniqsa, uzoq sarlavhalar bilan ish olib borganimizda, odatda fe'lni olib tashlash juda qiyin. Bunday sarlavhalar juda keng tarqalgan. Ular, masalan, Coronavirus is threatening global consumption in ways you never knew were possible - Coronavirus sizni shubha ostiga olmagan usullar bilan dunyo iste'molini tahdid qiladi, Mark Zuckerberg: Facebook boss urges tighter regulation(technology) - Mark Tsukerberg: "Facebook" xo'jayini tartibga solishni talab qiladi(texnologiya).

Fe'l odatda so'roq jumlasidan iborat sarlavhalarda ham saqlanadi: My teenager doesn't see the point of life. Is it my fault for talking politics? - Mening o'smirim hayotda hech qanday ma'noga ega emas. Siyosat haqida gapirayotganim uchun aybdormanmi? Muhim qiyinchilik - shaxsiy shaklda og'zaki predikat mavjud bo'lgan, ammo mavzu yo'q sarlavhalarning tarjimasidir. Bunday sarlavhalar so'zma so'z, tarjima qilinishi mumkin emas, buning uchun, juda diqqat bilan butun maqolani ko'rish kerak. Shuning uchun, ushbu turdagi fe'llarning sarlavhalari eng yaxshi nomlar bilan tarjima qilinadi: HITS ARRESTS OF PEACEPARTISANS - Tinchlik uchun kurashchilarni hibsga olishga qarshi nutq va h. k.

Ko'pincha, mavzu pastga tushganda, fe'l o'tgan zamonda turadi va II ishtirokchi bilan, masalan, ROUTED ARMY GANG bilan mos keladi. Ushbu nom ikki ma'noga ega bo'lishi mumkin: "U qurolli to'daga uchib ketgan yoki qurolli to'daga aylangan". Ushbu turdagi yangilik sarlavhalar bilan qaysi variant to'g'ri ekanligini hal qilish uchun faqat kontekstdan foydalanishingiz mumkin. Vaqtinchalik shakllardan foydalanish. Tarjimon doimiy ravishda yangilik sarlavhalarda vaqtinchalik shakllardan foydalanishning ayrim xususiyatlarini yodda tutishi kerak.

Bu, birinchi navbatda, yangilik sarlavha mazmunini to'g'ri tushunish uchun va ba'zi hollarda tarjima variantini tanlashga befarq emasdir.

Zamonaviy ingliz va Amerika yangilik sarlavhalarida, qoida tariqasida o'tgan zamonda ishlatiladi. Yaqin o'tmishda sodir bo'lgan voqealar haqida gap ketganda, odatda “hozirgi tugallangan zamon” ishlatiladi: World's oldest living man has died at age 112 in Japan - Dunyodagi eng keksa tirik odam Yaponiyada 112 yoshida vafot etdi. A deadly virus is spreading from state to state and has infected 26 million Americans so far. It's the flu - Halokatli virus davlatdan davlatga tarqalmoqda va hozirgacha 26 million amerikalikni yuqtirgan. Bu grip.FORMER PM PASSES AWAY (= Former PM has passed away.) - Sobiq bosh vazir tark etmoqda (=sobiq bosh vazir tark etdi.) BLIND GIRL CLIMBES EVEREST (= Blind girl has climbed Everest.)– Ko'zi ojiz qiz Everestga chiqadi (=ko'zi ojiz qiz Everestga chiqdi.)

Bu yangilik sarlavhalar eng keng tarqalgan turi hisoblanadi, chunki “hozirgi tugallangan zamon” dan foydalanish ularni hayotga olib keladi, voqealarni o'quvchiga yaqinlashtiradi, bu voqealarning ishtirokchisi bo'lib, nashr etilgan materialga bo'lgan qiziqishini oshiradi.Sarlavhalarning fe'l-atvorini saqlab qolish kerak bo'lgan hollarda o'zbek tiliga tarjima qilinganida, ko'pincha bir vaqtning o'zida saqlanadi.

Biroq, agar yangilik sarlavha ostida ko'rsatilgan harakat allaqachon materialni nashr etish vaqtida tugagan bo'lsa, o'zbek tilidagi tarjimada o'tgan zamondan foydalanish kerak: The world said goodbye to Kobe and Gianna Bryant in an emotional and star-studded celebration of their lives -Dunyo Kobi va Jianna Brayant bilan hayotlarining hissiy va yulduzli bayramida xayrlashdi.

O'tgan zamon yangilik sarlavhada vaqt holati mavjud bo'lgan holatlarda yoki agar o'quvchi voqea o'tmishga tegishli ekanligini bilsa, o'tgan voqealarga taalluqli sarlavhalarda ishlatiladi:Mustang Referral Customer Complaint (There is a **complaint** made by a **customer** about a **referral** program for **Mustang** cars) – Mijoz tomonidan Mustang avtomobillari buyurtma haqida qilingan dasturi uchun shikoyati mavjud.

Ingliz yangilik sarlavhalarining muhim xususiyati - o'tgan va hozirgi zamonda sodir bo'lgan voqealarni tasvirlash uchun to be yordamchi fe'lning yo'qolishi bilan

mahjul nisbat elliptik shaklining ishlatilishidadir: 8-Year-Old Boy Kidnapped in Miami va boshqalar.

Ingliz axborot-tavsifiy materiallarining tarjimoni ko'pincha ushbu janr materiallarining yana bir o'ziga xos xususiyatiga duch kelishi kerak. Ingliz va Amerika gazetalarida, ehtimol texnik tartibda sabablarga ko'ra, deyarli har bir jumla yangi satrdan yoziladi.

Tabiiyki, tarjimon inglizcha matnning paragraflarini mexanik ravishda takrorlamasligi kerak, chunki ularning har biri mantiqan to'g'ri ekanligini tekshirmaydi. Shu nuqtai nazardan, gazeta materiallarining tarjimasini jurnal maqolasi yoki kitob tarjimasidan sezilarli darajada farq qiladi, bu erda paragraflarga bo'linish yozuvchining o'zboshimchaliklariga bog'liq emas, lekin muallif tomonidan aniqlik va diqqat bilan aniqlanadi: Next to planning invasion of Cuba, the principal occupation of the Central Intelligence Agency is organising army coups in South-East Asia. There have been two such takeovers in South Vietnam in recent months. Now one has taken place in Laos. Washington says it doesn't want it, and doesn't agree with it. There may be differences of opinion in the U.S. ruling class about how to handle the situation, as there were about South Vietnam. Barcha uch paragraflar bitta semantik butunni tashkil etishi juda aniq. Tarjima qilishda ularni birlashtirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Каримов С. Ўзбекилинингбадийиуслуги. Монография. – Самарқанд: «Зарафшон» нашриёти, 1992. - 140 б.
2. Ўринбоев Б. Вопросы синтаксиса узбекской разговорной речи. Автореф. дис. ... докт. филол. наук. – Ташкент, 1974.;
3. Мукаррамов М. Научный стиль современного узбекского литературного языка в семантико-функциональном аспекте. Автореф. дис. ... докт. филол. наук. – Ташкент, 1985;
4. Курбанов Т. Публицистический стиль современного узбекского литературного языка. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1987;
5. Бабаханова Д. Официально-деловой стиль современного узбекского литературного языка. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1987.

6. Абдусайдов А. Газета жанрларининг тил хусусиятлари: Филол.фан.докт....дис.автореферати. – Тошкент, 2005. – 48 б. 7. Қўнғуров Р., Каримов С., Қурбонов Т. Ўзбек тилининг функционал стиллари. - Самарқанд: СамДУ, 1984, 7-б